

ใบความรู้ที่ ๒ เรื่อง เพลงพื้นบ้านภาคเหนือ
 หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑๓ เรื่อง เรียนรู้ภาษาถิ่นไทย
 แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕ เรื่อง ครั้นครองเพลงภาคเหนือ
 รายวิชา ภาษาไทย รหัสวิชา ท๑๔๑๐๑ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

เพลงพื้นบ้านภาคเหนือ

ชีวิตของผู้คนในภาคเหนือหรือชาวล้านนา ผูกพันอยู่กับเสียงเพลงตลอดเวลาตั้งแต่ในวัยเด็ก วัยหนุ่มสาว จนถึงวัยชรา เพลงพื้นบ้านภาคเหนือเป็นบทร้องมุขปาฐะ คิดคำร้องขึ้นด้วยปฏิภาณไหวพริบที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุ เพลงพื้นบ้านภาคเหนือที่ยังเป็นที่รู้จักและมีการร้องเล่นกันอยู่บางแห่งจนถึงปัจจุบัน จะกล่าวในที่นี้ ๓ ประเภท คือ

๑. เพลงสำหรับเด็ก

ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก และเพลงร้องเล่น พบว่า มีการร้องกันในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน

๑) เพลงกล่อมเด็ก ผู้ใหญ่ใช้ร้องขับกล่อมให้เด็กหลับ มักเรียกว่า เพลงอื้อ ซา ซา (ออกเสียงว่า อื้อ จา จา) ตามเสียงที่เอื้อนออกมาตอนขึ้นต้นเพลง เพื่อให้เกิดความนุ่มนวลชวนให้เด็กหลับไปได้ง่าย เนื้อเพลงมีลักษณะคำประพันธ์ที่ไม่ตายตัว จำนวนคำและสัมผัสไม่เคร่งครัดเช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้านอื่นๆ ส่วนทำนองเป็นทำนองร่ำ (ฮ่ำ) โดยเอื้อนเสียงทอดยาวที่พยางค์สุดท้ายของวรรค และเปล่งเสียงขึ้นลง ตามระดับสูงต่ำ ของเสียงวรรณยุกต์

ตัวอย่าง

เพลงกล่อมเด็ก

อื้อ ซา ซา	หลับสองตาอย่าให้
แก้วแก่นไ้	แม่จักอื้อซาซา
นายไห้อยากกินจิ้น	ปมีไผ่ไพหา
นายไห้อยากกินปลา	ปมีไผ่ไพสอน
มีเข้าเย็นสองสามก้อน	ป้อนแล้วลวดหลับไฟ

๒) เพลงร้องเล่น ได้แก่ เพลงลิกก้องกอ เป็นเพลงที่ใช้ร้องเล่นกับเด็กโดยเฉพาะเด็กเล็กๆ เมื่อวางไว้บนหลังเท้าพ่อ และยกขาขึ้นลงตามจังหวะเพลง เพลงลิกจูงจา เป็นเพลงที่ร้องเมื่อไกวชิงช้าให้เด็กเล่น นอกจากนี้ มีเพลงที่เด็กร้องเล่นอื่นๆ เช่น เพลงฝนตกสุขสุข เพลงเกี่ยวหญ้าไซหญ้าปล้อง เพลงหมาหางกิด และเพลงสำหรับเล่นจ้ำจี้

ตัวอย่าง

เพลงร้องเล่น

ลิกก้องกอ	บ่าลออ้อแอ้ง
บ่าแคว้งสุก	ปลาตุกเนา
หัวเข้าปม	หัวนมปั่ว
ปิดจะหลัว	ตกน้ำแม่ของ
ควายลงหนอง	ตะลุ่มพุ่มพำ

๒. เพลงจ้อย

เป็นเพลงพื้นบ้านที่เกิดจากการพบปะพูดคุยเกี่ยวพาราสีในตอนกลางคืน เรียกว่า “แอ่วสาว” ระหว่างที่หนุ่ม ๆ เดินไปเยี่ยมบ้านสาวที่หมายปอง ก็เอื้อนเสียงร้องจ้อยเป็นการส่งสัญญาณให้สาวจำเสียงได้ การร้องเป็นการจำบทร้องและทำนองสืบทอดกันมาโดยไม่ต้องฝึกหัด อาจมีดนตรีประกอบหรือไม่ก็ได้

๓. เพลงขอ

เป็นเพลงพื้นบ้านภาคเหนือที่ชายหญิงขับร้องโต้ตอบกัน ผู้ร้องเพลงขอ หรือขับขอ เรียกว่า ช่างขอ เริ่มจากร้องโต้ตอบกันเพียงสองคน ต่อมาพัฒนาเป็นวงหรือคณะ และรับจ้างเล่นในงานบุญ มีดนตรีประกอบ ได้แก่ ปี่ ซึ่ง และสะล้อ มีเนื้อร้องเข้ากับลักษณะของงานบุญนั้น ๆ เช่น ขอเรียกขวัญ เป็นการทำขวัญนาค ขอถ้อง เป็นขอโต้ตอบเกี่ยวพาราสีกัน ขอเก็บนก เป็นบทชมธรรมชาติ ชมนกชมไม้ ขอว่อง เป็นขอบทสั่น ๆ ใช้ร้องเล่น ขอเบ็ดเตล็ดเรื่องต่าง ๆ เช่น ขอแอ่วสาวปั่นฝ้าย ขอเงี้ยวเกี่ยวสาว และขอที่เล่นเป็นเรื่องนิทาน เช่น น้อยใจยา เจ้าสุวัตร-นางบัวคำ และดาววิโกหน้อย ส่วนทำนองที่ใช้ขับขอมีหลายทำนองตามความนิยมในแต่ละท้องถิ่น เช่น ทำนองขึ้นเชียงใหม่ จะปุขอเมืองน่าน ละม้ายเชียงแสน ขอพม่า และทำนองเงี้ยว